

De Cultuurindex Nederland kan van start!

Cas Smithuijsen¹ Om weloverwogen van gedachten te kunnen wisselen over de staat van cultuur in Nederland is overzicht nodig: zicht op de langere termijn en zicht over een breed gebied. Een *Cultuurindex Nederland* kan helpen om dat overzicht te verkrijgen. In deze *Cultuurindex* kan een groot aantal relevante data en cijfers bijeen worden gebracht.

Na een periode van betrekkelijke stabiliteit veranderen de relaties tussen culturele organisaties, het publiek en het openbaar bestuur de laatste jaren ingrijpend. De ontwikkelingen met betrekking tot de financiering, de organisatie en inhoud van het aanbod gaan snel, waardoor het moeilijk is het overzicht op het georganiseerde culturele leven in Nederland te behouden. De staatssecretaris van OCW, Halbe Zijlstra, heeft bij brief aan de Tweede Kamer van 6 december 2010 aangegeven een andere koers te willen inzetten: 'We staan voor een omslag. Ik wil meer ruimte geven aan de samenleving en aan particulier initiatief. Een gezonde cultuursector is zo min mogelijk afhankelijk van de overheid', aldus de staatssecretaris. (Zijlstra 2010)

De 'omslag' is volgens Zijlstra nodig omdat de cultuursector in de loop der jaren te afhankelijk van de overheid zou zijn geworden. In de aangehaalde brief zegt hij daarover: 'De overheid heeft het particulier initiatief niet zozeer aangevuld, maar overgenomen.

In de driehoek overheid-cultuur-publiek is te veel bedrijvigheid op de lijn overheid-cultuur en te weinig op de lijn cultuur-publiek.' Hoe de lijnen in dit opzicht bij de gemeentelijke en provinciale overheden liggen, blijft vooralsnog onduidelijk. Zij lijken op dit moment verschillend te reageren op de wijzigingen bij het Rijk. Sommige provincies verlaten de integrale cultuurzorg en beperken zich voorlopig tot erfgoed. Een enkele gemeente compenseert de korting op de rijks-subsidie door het kunstbudget te sauveren of zelfs iets te verhogen.

Zijlstra's overtuiging dat de overheid het particulier initiatief heeft overgenomen, roept vragen op. Private partijen leverden al vóór 2010 een substantiële financiële inspanning, ook al lopen de meningen over de omvang daarvan uiteen.² Wel waarneembaar is de snelle vertakking van de kanalen waarlangs de steunverlening vanuit de private sector plaatsvindt.

Maar los van de aangekondigde omslag is de kunstsector zelf altijd al in beweging. Hier

en daar komen verbindingen tot stand tussen de traditionele cultuurproductie en de creatieve industrie. Daarnaast ontstaan alternatieve routes waarlangs de traditionele kunsten hun publiek vinden. En er vindt innovatie in de afzetmarkten plaats via de digitale en sociale media. Dat kan een positief effect hebben, wat aan de hand van cijfermateriaal is vast te stellen. Maar hetzelfde cijfermateriaal kan ook negatieve trends aan het licht brengen: bedrijfssluitingen, inkomstdaling of vraaguitval.

Om op een weloverwogen, bedachtzame manier van gedachten te kunnen wisselen over de staat van cultuur in Nederland is overzicht nodig: zicht op de langere termijn en zicht over een breed gebied. Een ‘Cultuurindex Nederland’ zou behulpzaam kunnen zijn om dat gewenste overzicht te verkrijgen. Daarin kan een groot aantal relevante data en cijfers bijeen worden gebracht. Aldus kan een hardnekkig manco worden verholpen: het manco dat in de talrijke kwalitatieve studies met betrekking tot de cultuur vaak dezelfde, schaars voorhanden cijfers worden hergebruikt, om niet te zeggen: herkauwd.

Cijfers verzamelen

In Nederland verzamelen overheidsgerelateerde instanties, veldpartijen en individuen diverse cijfers over diverse onderwerpen. Naast

cijfers over cultuurproductie zijn er ook cijfers over participatie, over geldstromen – overheidssubsidies en particuliere bijdragen – en cijfers van universiteiten, van planbureaus buiten de culturele sector en van gemeenten en provincies. De belangrijkste partijen die deze cijfers verzamelen zijn:

- De overheden: het Rijk (de betrokken ministeries), het Interprovinciaal Overleg en de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG);

Cijfers over cultuur zijn in grote hoeveelheden voorhanden

- Het Centraal Bureau voor Statistiek (CBS);
- Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP);
- Het Nederlands Bureau voor Toerisme en Congressen (NBTC);
- Publieks- en bemiddelingsorganisaties zoals het Nationaal Uitburo;
- De goededoelensector met zijn fondsen en loterijen;
- De academische wereld;
- De cultuursector met zijn branche-organisaties, sectorinstituten en verwante koepels en organisaties;
- De Boekmanstichting als Nederlands kennis- & documentatiecentrum op het gebied van kunst- en cultuurbeleid.

Verzamelmethoden

Bovenstaande opsomming maakt duidelijk dat cijfers over cultuur in grote hoeveelheden voorhanden zijn. Van muziekensembles tot oudheidkamers zijn instanties en bureaus continu bezig cijfers te verzamelen – en ook medewerkers van instellingen doen dat.

In een aantal gevallen (voornamelijk bij de grotere branche-instituten) gebeurt dat op betrouwbare wijze, maar vaak niet met dezelfde methodiek en ook niet over een langere reeks van jaren. Daarnaast geven verschillende partijen opdrachten aan bureaus en instituten om eenmalig cijfers te verzamelen. In veel gevallen worden zelf-ontworpen matrices gebruikt, en worden de resultaten niet extern gevalideerd. Dat leidt ertoe dat de resultaten van de cijferbewerkingen niet altijd betrouwbaar zijn, en meestal ook niet vergelijkbaar met die uit andere sectoren of met soortgelijke resultaten over de grens.

De cijferverzameling kan een kortstondig, enkelvoudig doel dienen. Ze kan gepresenteerd worden ter adstructie van een beleidsnota of ten behoeve van een kortstondig lobby-offensief. Ze kan ook gebruikt worden om subsidies te verantwoorden of om het resultaat van een businessplan te staven. Het ministerie van OCW maakt periodiek een overzicht van het cultuurbeleid met gebruikmaking van bestaande bronnen en publiceert die sinds kort in *Cultuur in Beeld*. Branche- en sector-instituten die geïnteresseerd zijn in hun bedrijfsresultaten, publiceren gegevens over publieksparticipatie en jaaromzetten. Goededoelenorganisaties publiceren via *Geven in Nederland* cijfermatige overzichten van de door hen geworven en bestede geldstromen. Het Interprovinciaal Overleg publiceert cijfers om discussie met de rijksoverheid aan te kunnen gaan over een evenredige verdeling van de landelijke subsidies.

Begin 2010 kwam de eerste versie van de Amerikaanse National Arts Index beschikbaar. Deze werd openbaar gemaakt door de initiatiefnemer, Americans for the Arts.³ Op verzoek van de Boekmanstichting presenteerde een van de makers, Randy Cohen, de index in Amsterdam voor een publiek van cultuurmanagers, wetenschappers en beleidsmensen. De ontvangst

van het idee om met een index de vitaliteit van de kunsten over een reeks van jaren te 'meten' was van dien aard dat de Boekmanstichting in het voorjaar van 2011 besloot te bezien of het mogelijk was een cultuurindex voor Nederland te maken.

In samenwerking met het SCP en het CBS, en geholpen door een stagiaire van de Universiteit Utrecht, is op 28 april 2011 een eerste notitie over een dergelijk instrument gepresenteerd aan de Federatie Cultuur (FC), een samenwerkingsverband van een groot aantal brancheverenigingen in de sector cultuur. Dit met het oog op de gewenste samenwerking met het culturele veld. Vanaf mei 2011 tot begin november hebben gesprekken plaatsgevonden met uiteenlopende experts, afkomstig van de aangesloten leden van de FC, alsook met deskundigen van buiten de FC.

Indicatoren

Na het afleggen van de bezoeken is een lijst gemaakt van de beschikbare data. Deze vormen ook de potentiële indicatoren voor de index. Alle verzamelde data zijn digitaal opgeslagen in een bestand dat wordt beheerd door de Boekmanstichting. Het geordende cijfermateriaal is door Jeroen Boelhouwer en Andries van den Broek (beiden SCP) beoordeeld op geschiktheid. Leidend daarbij waren de zeven eisen die de makers van de Amerikaanse index hanteren (Kushner & Cohen 2010, 114):

1. De indicator heeft als kern een zinvolle meting van en culturele activiteiten;
2. De data zijn op nationaal niveau;
3. De data worden jaarlijks bijgehouden door een stabiele organisatie;
4. Er zijn data beschikbaar die minimaal vijf jaar beslaan;
5. De data zijn beschikbaar op rationiveau, niet alleen als ranglijst of waardering;⁴
6. De data zijn statistisch betrouwbaar, ook als ze zijn gebaseerd op steekproeven;
7. De data blijven beschikbaar voor volgende jaarafleveringen van de index.

De 76 indicatoren die de Amerikaanse index rijk is, hebben zeer uiteenlopende achtergronden: ze variëren van het aantal arbeidsplaatsen in de cultuurindustrie en het aantal vrijwilligers in musea tot tellingen van het aantal concertbezoekers en het aantal filmdoeken. Juist de combinatie van de scores van alle indicatoren geeft de index door de jaren heen een hoge mate van stevigheid.

Kerncomponenten

De 76 indicatoren worden niet allemaal rechtstreeks bij elkaar opgeteld, maar geclusterd rondom een aantal prestatieniveaus. Met een Arts and Culture Balanced Scorecard (ACBS) wordt de 'maatschappelijke weerbaarheid' van kunst en cultuur vastgesteld aan de hand van vier kerncomponenten, te weten (Kushner & Cohen 2010, 15-17):

- Financiële stromen
- Capaciteit
- Participatie
- Concurrentiekracht

De ACBS is opgesteld om de indicatoren systematisch met elkaar te verbinden. Aan elke categorie is een aantal van de 76 indicatoren gekoppeld. Juist in combinatie bieden de gegevens een goed beeld van de vitaliteit van de sector. In elk van deze vier categorieën is een gelijk aantal indicatoren opgenomen die informatie geven over financiële stromen binnen de kunst- en cultuur-

sector, capaciteit van culturele instellingen, participatiecijfers en competitiviteit (concurrentiekracht) van cultuur ten opzichte van andere tijds- en geldbestedingen van de Amerikaanse bevolking. De National Arts Index geeft aan het begin van elk hoofdstuk in het verslag ook een overzicht van de ontwikkeling van de indicatoren per categorie. Daarmee zijn algemenere uitspraken over een categorie mogelijk, en kunnen categorieën met elkaar vergeleken worden.

De realisatie van de cultuurindex is een stuk dichterbij gekomen

Bij het opstellen van een eerste Nederlandse proefindex is de onderverdeling naar vier kerncomponenten overgenomen uit de Amerikaanse index. Ze betreffen derhalve de geaggregeerde gegevens met betrekking tot de geldstromen ('hoeveel subsidie, particuliere steun, opbrengst uit ticketverkoop?'), het aanbod ('hoeveel stoelen zijn er?'), participatie ('hoeveel mensen komen er, welke mensen, hoe vaak?') en concurrentiekracht ('hoe verhoudt de positie van de opera zich tot die van de Efteling?'). *Grosso modo* zijn de meetresultaten van de index gericht op het beantwoorden van twee basale vragen: (1) hoe ontwikkelen de interne verhoudingen over de volle breedte van de cultuursector zich?; en (2) hoe gaat het met de concurrentiepositie van de cultuursector als geheel ten opzichte van andere maatschappelijke sectoren?

Nu het Prins Bernhard Cultuurfonds een substantiële subsidie voor het project heeft toegekend, is de realisatie van de cultuur-

Cas Smithuijsen

is directeur van de
Boekmanstichting

index een stuk dichterbij gekomen. Het ingediende project omvat ook een boekwerk waarin alle cijfers door middel van analytische essays kunnen worden geduid. Het zal vanaf 2014 periodiek verschijnen, met als titel *De Staat van Cultuur*, onder redactie van CBS, SCP, Erasmus Universiteit Rotterdam en Boekmanstichting. Naar wij hopen zal de financiering van een en ander in de loop van dit jaar helemaal rond zijn.

Literatuur

- Kushner, R.J. & R. Cohen (2010) *National Arts Index 2009*. Washington: Americans for the Arts.
Zijlstra, H. (2010) *Uitgangspunten cultuurbeleid*. Tweede Kamer 32500 VIII, nr. 75. Den Haag: Ministerie van OCW.

Noten

- 1 Met medewerking van Andries van den Broek en Charlotte Latjes.
- 2 Schattingen (2010) variëren van 150 miljoen euro (Bureau Berenschot) tot 450 miljoen euro (Geven in Nederland).
- 3 De index is te downloaden via www.artsusa.org.
- 4 Het verdient de voorkeur beleid te baseren op complete en eenduidige informatie, oftewel op degelijke tellingen over publieke middelen, sponsorgelden, donaties, omzetresultaten, aantal stoelen, aantal voorzieningen, participatiegetallen etc.